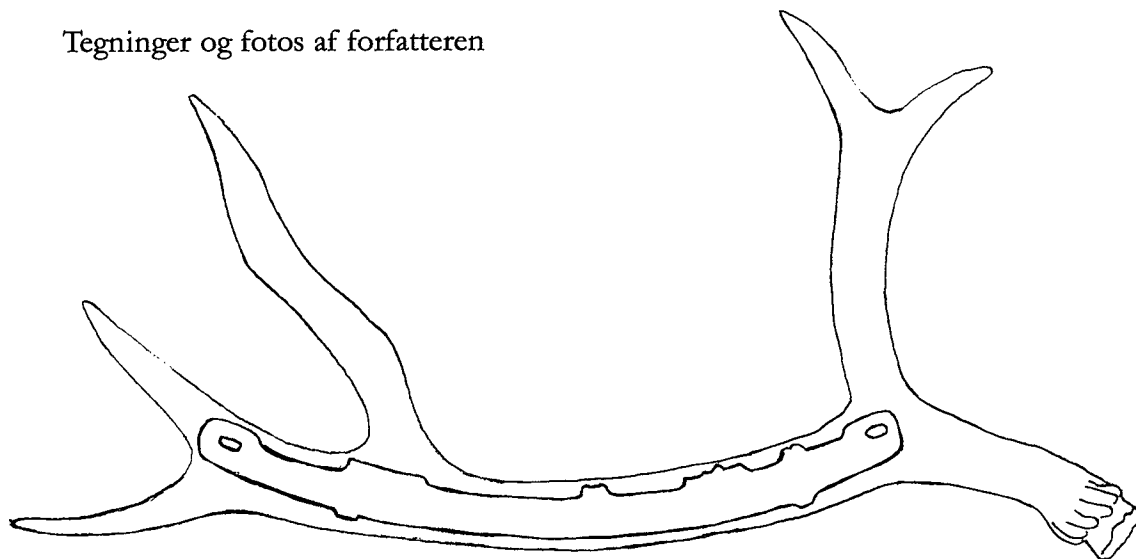

Jagttaskehåndtag

Af Jens Rosing

Tegninger og fotos af forfatteren

Håndtaget kan have været skåret af opsatsen som her vist.

For godt 1000 år siden gik en rensdyrjæger og sælfanger i Thule med en jagttaske, hvis håndtag var skåret ud af en højre opsats af et rensdyr. Håndtaget var skåret ud af den del af rentakken, der kaldes Qilaanngusaq – himmelhvælvingen.

Jægeren var en tuneq, rundet af et legendarisk folk, hvis kultur havde en vid arktisk udbredelse, og hvis spor den dag i dag anes både i Vest- og Østgrønland.

Taskehåndtaget er fundet i den såkaldte Comers mødding i Avanersuaq/Thule. Det er 28 cm langt og kun 0,8 cm tykt. På den konkave overkant ses to kegler med antydte hul i toppen. I silhuet ligner de de kæmpe kødgrave, som findes næsten overalt langs Grønlands kyst, men hvoraf ingen dog står så umis-

kendeligt som dem i Qimusseriarsaq – Melville Bugten. Nogle er stadig i brug, mens andre som sorte kegler står på næs og ved nu forladte bopladser.

En sådan kødgrav, som jeg selv besøgte ved Qaarusulik i august 1979 anslår jeg ved grunden at være 2,5 × 3 meter og lidt over 2 meter høj. I den havde fangeren Nikolaj Jensen fra Kullorsuaq, Djævelens Tommelfinger, ikke mindre end 36 flænsede ringsæler deponeret. Sælerne var beregnet til hundefoder under de næstkommende forårsrejser i Melville Bugten.

Disse kødgraves murskifter af store flade sten er så tiltjæret af spæk, at de er helt sorte. End ikke bjørne er i stand til at bryde dækstenene op. Kort forinden vores ankomst til Nikolajs kødgrav,

Den i artiklen nævnte kødgrav.

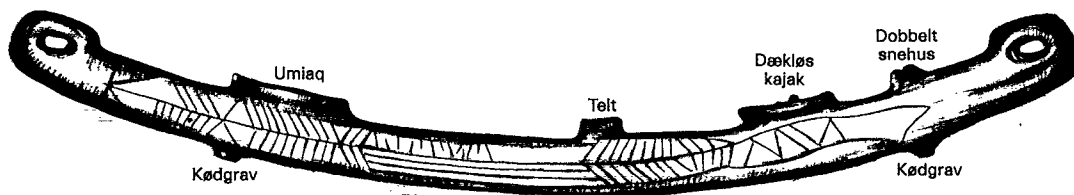
havde en bjørn været på besøg. Den havde kradset i toppen af kødgraven, så den virkede helt »lodden«, men den havde til sidst måttet forlade herlighederne med uforrettet sag.

Den sorte vingesnegl, *Spiratella Retroversa*, Tulukkaasaq – den der minder om raven. Den kan i Nordgrønland optræde i så store mængder, at den indgår som en vigtig føde for sæl og fisk, så disse tager lidt ubehagelig og »ram« smag af den.

Fra et par afløbsrender, som blev holdt åben i bunden af kødgraven, sillede selvløben tran ned over klippen og ud i havet. Her vrimlede det med sorte vingesnegle, der gjorde sig til gode med fedtperlerne, der spredtes i en vifte ud fra kysten. Vingesneglene var selv føde for stormfugle, terner og andre søfugle, ja, for den sags skyld også for sæler. Undertiden æder sæler og fugle så mange vingesnegle, at deres kød tager smag af dem.

Nikolaj kunne fortælle, at disse kødgraves historie svandt bort i fortidens »navnløshed«. Ingen nulevende fangere vidste, hvad bygherrerne hed.

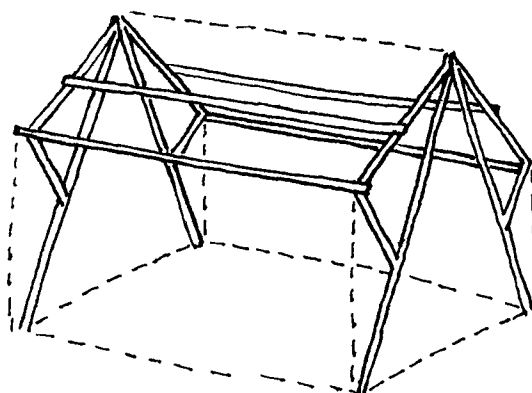

– Men tilbage til tuneqs taskehåndtag. Vendes det 180 grader, så det bliver konveks, vil man fra venstre se en aflang figur, en skindbetrukket båd med sikker antydning af den for umiaq'en karakteristiske stævn.

Det næste motiv er et telt af en type, som i arktisk Canada har været i brug helt op i vore dage. Fra Grønland kendes det under betegnelsen »europæisk efterligning«.

I begyndelsen af september 1965 var jeg sammen med to unge rensdyrjægere på rejse i fjordene syd for Aasiaat/Egedesminde.

Ud for munden af Arfersiorfik Fjorden tvang en defekt motor os til at søge læ af en lav ø, og for at få overblik gik vi op på en fjeldknold. Det vi fik udsigt til var uventet. Ved en lille vig stod

Ottos telt: Stængerne fastgøres ved en simpel binding, idet der permanent er fastgjort »snore« i træværket, hvormed stængerne bindes sammen. Teltdugen sættes ned over skelettet, og stenringen langs græskanten holder hele konstruktionen på plads. Skelettet består af 8 dele.

et telt, og foran teltet lå en umiaq med bunden i vejret. Langs en lille bæk bag teltet stod 5 hunde tøjret.

Juliane ved umiaq og telt.

Otto og hans hunde.

Da hundene ved vores fremkomst blev urolige og begyndte at småbjæffe, trådte en ældre mand ud af teltet. Han var i en bleget anorak, sælskindsbukser og kamikker. Ikke så snart fik han øje på os, før han råbte: »Renkødet er kogt«.

Vi gik ind til ham, og det viste sig at være Ortorujuk, Store Otto, som stak os hånden og bød os indenfor som kærkomne gæster. Ortorujuk, Vestgrønlands sidste umialik – umiaqejer.

På briksekanten sad Ottos kone Juliane og passede kødgryden over et hvæsende primusapparat. En flagermuslygte spredte et varmt lys inde i teltet, der var af skind. Det blev holdt oppe af et spin-kelt træskelet, som var så let og effektivt, at det kun kan være skabt af et folk,

hvis teltstænger aldrig har siddet særlig fast i jorden. Der var noget fortidigt over dette telt. Omkranset af sten, der tyngede teltskindets »græskant« til jorden, stod det uden barduner – selv i kraftig blæst. Det var syet sammen som en stor bæretaske eller en sæk, og det var til at vende, i koldt vejr med hårlaget udad, og i varmt vejr med hårlaget indad. I sidstnævnte tilfælde er det således køligere at opholde sig i. Yderbetrækket var syet nøjagtigt som inderteltet, og hvor man her havde brugt ravndug, benyttede man i gamle dage tyndt skrabet, afhåret sælskind.

En læskærm kunne ved hjælp af et par stænger sættes op foran teltets indgang i den ene gavl, hvor det dannede et bislag, hvor grejer kunne opbevares.

Mødding ved Kangeq, hvor den dækløse kajak er fundet.

Der var varmt i teltet, og man følte en tryk velvære ved at være i selskab med Juliane og Otto, som begge udstrålede ro og harmoni.

Sent på natten gik vi over øen til vores båd, mætte af mørkt kød, tunger og hjerter.

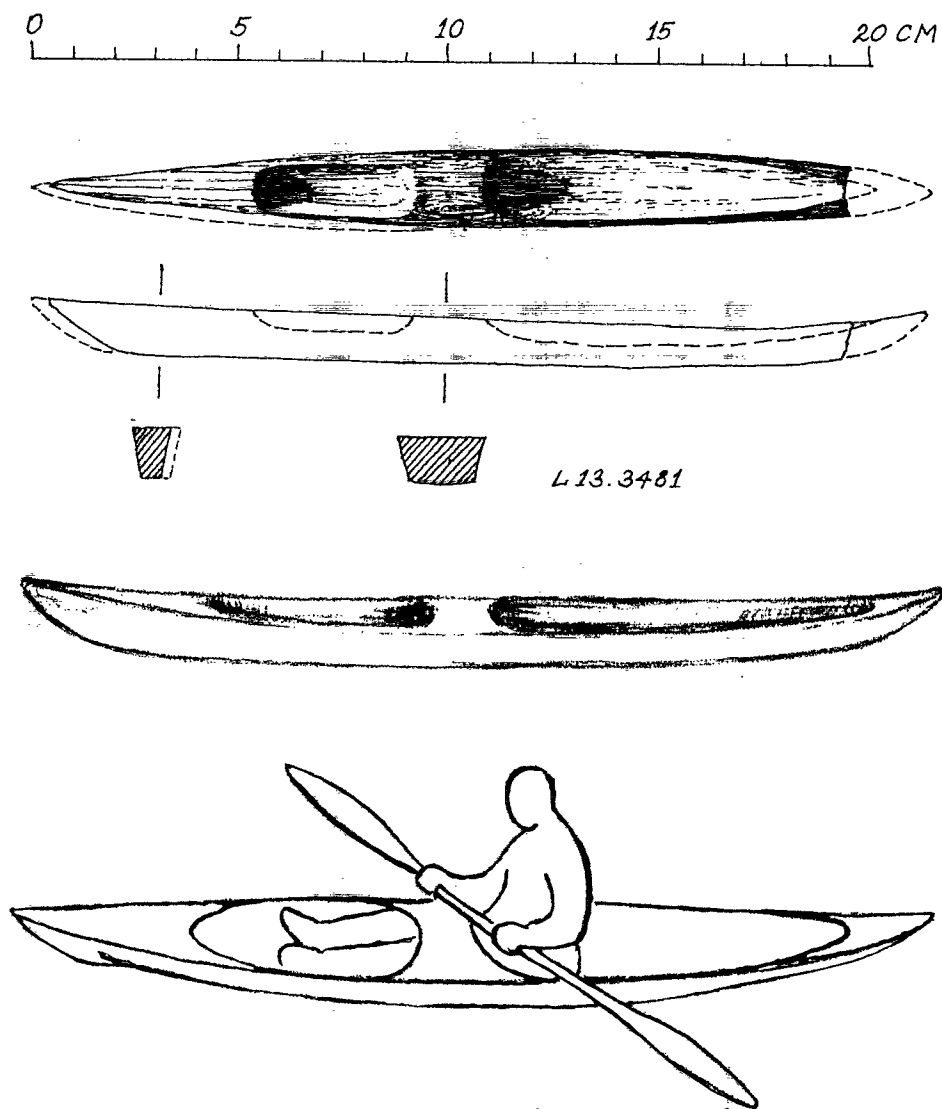
Næste morgen stod Otto ved hundene og snakkede dæmpet med dem. Ikke én af dem sled i tøjret for at blive klapet eller forsøgte at springe op ad ham, men der var ingen tvivl om, at mand og hunde havde det godt sammen. Scenen gentog sig flere gange i løbet af dagen.

Foråret 1966 opsøgte jeg igen Ortorujuk sammen med min familie og fotografen Knud Udbye. Filmen Umialik blev til. Efter denne sidste umiaqrejse ind i rensdyrlandet kom Juliane og Ot-

tos umiaq og telt til Grønlands Landsmuseum i Nuuk/Godthåb. Det var især umiaqskindene, der ikke kunne mere.

– Og nu er jeg helt sikker på, at såvel umiaq som telt på taskehåndtaget er mægen til Ortorujuk's. For direkte adspurgt om teltets historie fortalte Otto, at hans telttype havde været almindelig ved Arfersiorfik og Nagssutooq/Nordre Strømfjord, så langt tilbage slægten kunne huske.

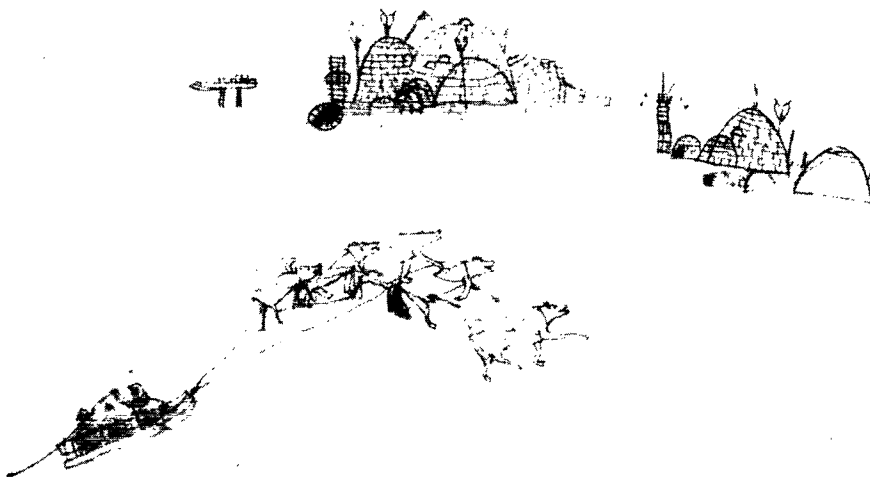
Det næste motiv på håndtaget er en lille mand i en båd, en båd uden dæk, en lille kano. Sagnene fra Arktisk Canada fortæller, at tunit ikke havde både, hvorimod østgrønlanderne fastholder, at de havde umiaq og »sarqilaajivin«,

Øverst en dækløs kajak-model fra Kangeq-fundet, tegnet af H. C. Gulløv. Nedenfor rekonstruktionen.

underlige kajaker, der blev roet frem med en dobbeltåre. Det må være sådan en båd, manden på håndtaget roer afsted i. Måske får man bedst resten af historien belyst ved i et snuptag at tage til Kangeq ved munden af Nuup Kangerllua/Godthåbsfjorden. Her findes en kæmpe mødding, hvorfra meget godt med tiden er opsamlet, her iblandt små

dækløse både, skåret i træ. Man kalder dem qaleqaangisut, de dækløse, og jeg har truffet folk på min egen alder, mellem 60 og 70 år, hvis fædre skar sådanne dækløse legetøjs-kajaker til dem, da de var børn. Og de har også selv skåret »de dækløse« til deres egne drenge. Disse både er magen til dem, der rasler ud af møddingens ældgamle lag.

Sammenbyggede snehuse på Baffin Island tegnet af Usuttaaq til Knud Rasmussen på 5. Thule-Ekspedition 1921-24.

Det sidste motiv på håndtaget er to sammenbyggede kupler – snehuse, og dette motiv er velkendt. Det kan meget kort fortælles, at man indenfor arktisk forskning anser tunit med deres sneknive for at have bidraget til snehusets udvikling.

Blandt Ammassaliks nordlige menneskegruppe ved Sermiligaaq, tunits ætlinge, blev sneen på grund af ustabile vinde og stadigt skiftende vejrforhold kornet og af så ringe kvalitet, at man til sidst næsten opgav snehuset. Kun mindre »huse« byggede man af sneblokke oven på isfoden ved stranden, snehuse dækket med skind, bopladsens lokummer.

Hovedmotivet, som er indridset i taskehåndtaget er »Ormen fra havet«. Et

motiv, hvis historie kan fortælles ud fra sagnet om Napartuko, forfaderen til de ovenfor nævnte mennesker med snehuslokummet.

Ved bopladsen Pusiasaraq, hvor man normalt var mange mennesker, var der så få kvinder, der fødte børn, at der kun var to børn ved bopladsen. Napartuko kunne ikke gøre sin kone Atsivaq med barn, og han forhørte sig derfor hos trolddomskyndige mennesker om, hvordan han ved hjælp af det overnaturlige kunne besvangre hende.

Atsivaq gik stadig i en snæver overpels, beregnet for en kvinde som ikke skulle bære et barn.

En morgen med et drag af efterår i luften, en tid med god fangst på trækende grønlandssæler, stod man op til

»Ormen« udtegnet, læg mærke til øjet. Håndtaget kom til Nationalmuseet i København i 1924.

vindstille og havblik. Bopladsens mænd gjorde sig klar og roede i deres kajaker ud over havet i smågrupper.

Også Napartuko bar sin kajak ned og krøb i den, men hans harpun var ikke monteret til fangst. Harpunspidsen lå midt i den opkvajlede line i linestativet på kajakkens fordæk. Han vendte stævnen ud mod havet og henvendte sig til sin gruppe:

»Følges I med mig?»

»Hvorhen?» spurgte de andre.

»Jeg skal ud at hente mig et middel til at få børn af«, svarede Napartuko.

Opildnet af udsigten til at skulle opleve noget usædvanligt, roede følget hastigt ud over havet. Set fra land blev kajakmændenes åretag i det blanke vand til glitrende vinger, der bar dem ud mod horisonten. Ingen skulle på fangst.

Anført af Napartuko kom man så langt til havs, at selv de yderste forbjerger smeltede sammen med fjordens tinder. Kyststrækninger, man aldrig før havde set, strakte sig mod syd og nord i en blånende stribe, og på bekostning af det synkende fjeldland steg indlandsisen og dens genskær højere og højere til vejrs. Luften bag dem blev blændende hvid. Foran dem løftede havets genskær sig, mørkt i et optræk til uvejr.

Netop som Napartuko's følge var ved at tvivle, blev han ivrig og pegede ude efter. »Dér, dér er det« gispede han, - men ingen af de andre kunne se noget.

Napartuko havde set en krusning ude i horisonten, og først da de andre flokkedes om den ophidsede mand, kunne nogle af dem se en lille krusning på vandet. Men ingen kunne genkende noget ved det. De nåede omsider derud til det-

te mærkelige, og Napartuko formanede sine venner til ikke at deltage i jagten. Kun to i gruppen så et langagtigt væsen, der med sin bagkrop som snært piskede vandets overflade.

Efter en kort men hidsig jagt fangede Napartuko trolddyret, og man så nu tydeligt, hvor livligt og smidigt dyret var.

Omringet af undrende blikke trak Napartuko ud i sin pelshalslinning og lod trolddyret dumpe ned på sin bare mave.

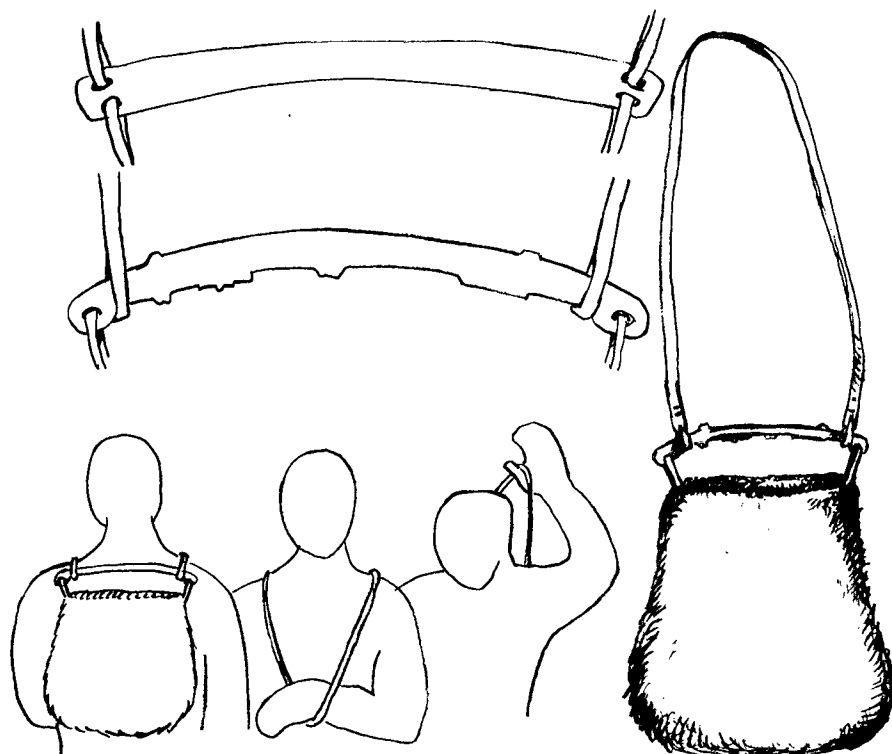
Derefter vendte han kajakken mod land og roede af sted i så stor fart, at hans følge hurtigt blev tabt agterud. Kun et par af kajakkerne indhentede ham dog efterhånden.

Mens man stadig roede ind mod kysten, der kun langsomt voksede frem, sagde Napartuko nærmest for sig selv: »Har jeg båret mig rigtig ad, vil Atsivaq tage imod mig klædt i amaats, den pelsbarnet skal bæres i«. - Og da de nærmede sig bopladsen, kom Atsivaq ganske rigtig ud af husgangen klædt i en ny, blankhåret amaats og med bæreremmen strammet godt om livet.

Endnu engang mumlede Napartuko frem for sig: »Har jeg båret mig rigtigt ad, vil hun gå ned til stranden og tage imod mig«.

Atsivaq gik uden om klippen, hvor de plejede at lægge til og ud på en flad klippe, der var vasket ren af tidevandet. Her modtog hun Napartuko.

Trolddyret kom nu af sig selv ud af Napartuko's halslinning. Han greb det og rakte det ind mod Atsivaq, der med begge hænder spilede pelsens vide halslinning ud. Napartuko lod trolddyret

Meget tyder på, at tuneqs jagttaske har været ophængt på håndtaget, som vist på tegningen. Tasken behøver ikke at have haft låg (klap), for hvis den er af ren- eller bjørneskind med hårene på, vil hårlaget lukke af sig selv. »Burrelukning« er ikke noget nyt. En jagttaske af ovennævnte type blev i gamle dage kaldt puggoq.

Af andre finesser kan nævnes, at taskehåndtaget altid er bredere end taskens overkant, – håndtaget har holdt taskens hjørner stramt ud til siden. Bærestroppen er relativ lang, og skitserne viser, hvordan man har båret tasken. Hvis uheldet er ude, befrier manden sig fra tasken ved at løfte venstre hånd over hovedet, samtidig med at han falder gennem isen. »Hans jagttaske lå tilbage på isen« er en vending, jeg har hørt mere end én gang, underforstået at manden var omkommet ved at falde gennem isen.

Øverst et taskehåndtag fra Sarqaq i 1940'erne, og nederst tuneqs taskehåndtag fra Thule og taske af ren- eller bjørneskind, som jeg mener, den kan have set ud.

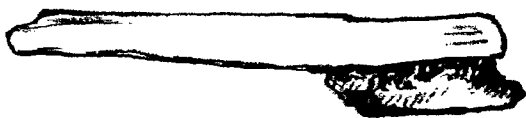
dumpe ned på hendes bare mave, hvorpå hun vendte ryggen til og gik op til huset. Derinde trak hun sin pels af, men ingen så trolddyret, der helt forsvandt.

Kort tid efter blev Atsivaq med barn. Kraftige efterårsstorme satte ind og holdt i lange tider folk til bopladsen.

Det er sådan, taskehåndtagets hovedmotiv »Ormen fra havet« skal tolkes, altså som et frugtbarhedssymbol.

Illustrationerne viser bedre end mange ord, hvordan tasken har set ud, og hvordan man har båret den, sådan som jeg selv i min barndom har set jagttasker blive båret.

Kun 150 kilometer syd for Thule ligger Savissivik, et ældgammelt valfartsted for inuit på togt efter jern. Folk kom fra nær og fjern medbringende hammersten af basalt med hvilke de møjsommeligt hakkede bidder af »Hun-

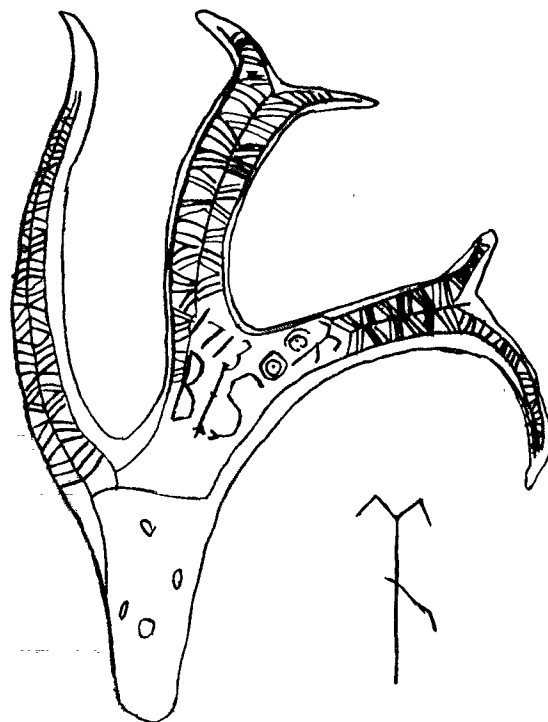
Lille kniv ca. 7,5 cm med skaft af rentak og blad af meteorjern. Kniven er fra 700-900 efter Kr. Sådan kan Tuneqs kniv have set ud.

den«, »Kvinden«, »Savik« (Kniven) og »Thule«, – navne man med tiden gav disse meteorjernsbløkke.

Med en jernkniv fra en meteor er taskehåndtaget udskåret, – ingen tvivl om det.

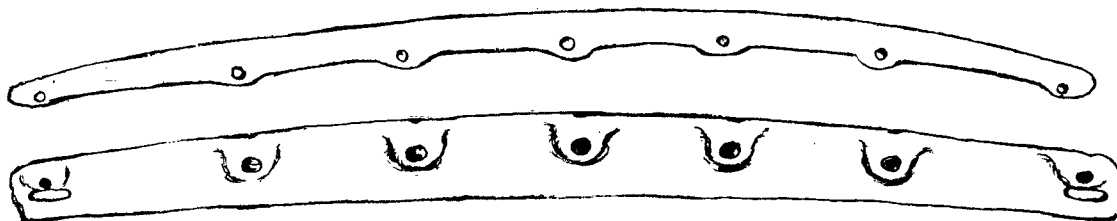
I Dødemandsbugten i Nordøstgrønland er der gjort et tilsvarende fund af et taskehåndtag. Det er nedlagt som gravgods og er fra omk. år 1200; det er 35,5 cm langt.

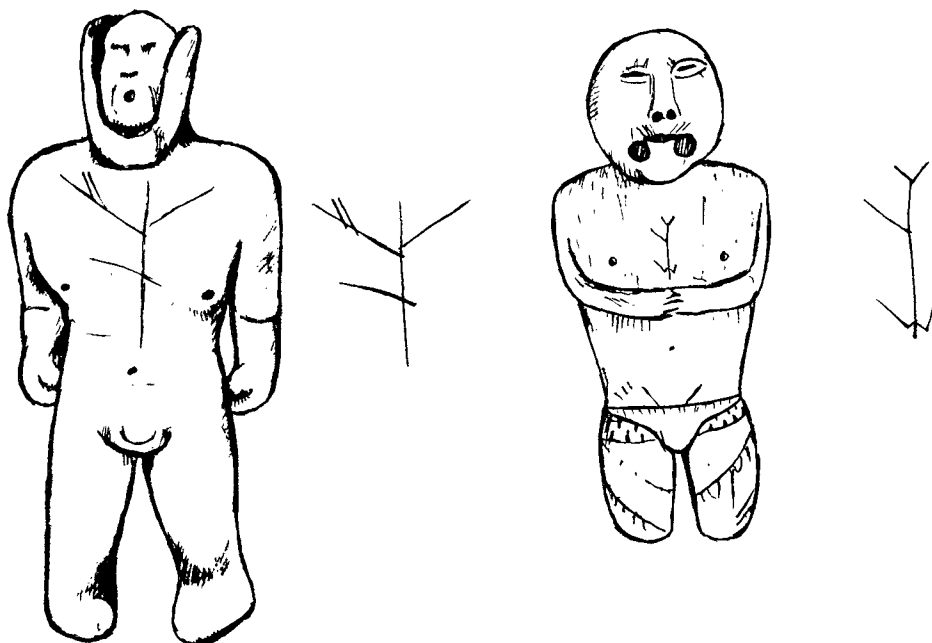
På Nordiska Museet i Stockholm findes et stykke af en rensdyrtak, som er afbildet i bogen »Samisk Kultur og Folkekunst« med følgende tekst: »Reinhornstykke med innrisset dekor som er fremmed för samisk kultur«. Ingen havde undret sig, hvis stykket havde været fundet i Thule, samme sted som taskehåndtaget.

»Reinhornstykke med innrisset dekor som er fremmed för samisk kultur«. Nordiska Museet, Stockholm. – Øjnene (soltegn) og et runelignende symbol mener jeg at kunne genkende fra tegninger på skindet af bevarede runebløkke, samernes troldtrommer, hvor tegningerne blev udført med tygget bark af elletræ. På den tid hvor »1713 BIS« blev skåret i rentakken, hærgede endnu kristendommen. Samernes runebløkke blev brændt, som djævelens bløndværk.

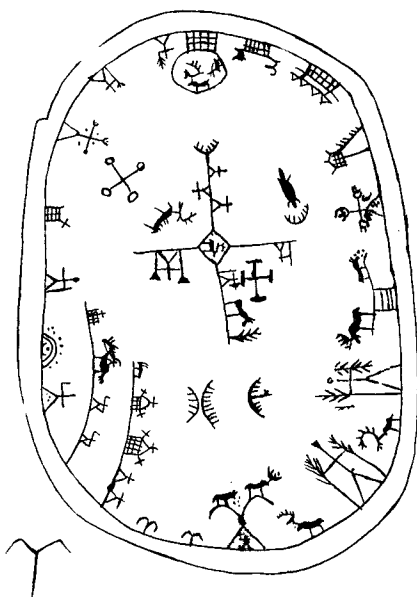
Taskehåndtaget fra Dødemandsbugten er pyntet med vulster langs den øverste kant. De fem midterste er gennemboret med to tykkelser bor, de to yderste kun med det tynde bor. Håndværksmæssigt er håndtaget et mesterstykke.

Samtidig med at vores jæger med jagttasken passede sin dont i Thule, blev denne mandsfigur skåret ud i hvalrostand i samme område. Figuren er 6 cm høj. Læg mærke til det indridsede tegn på brystet. Manden er en tuneq.

Den lille mand med labretter – læbesmykker – er fra Umingmak, Banks Island. Figuren indgik som et led i ændemaning og er fra 1800-1880. Læg mærke til tegnet på brystet.

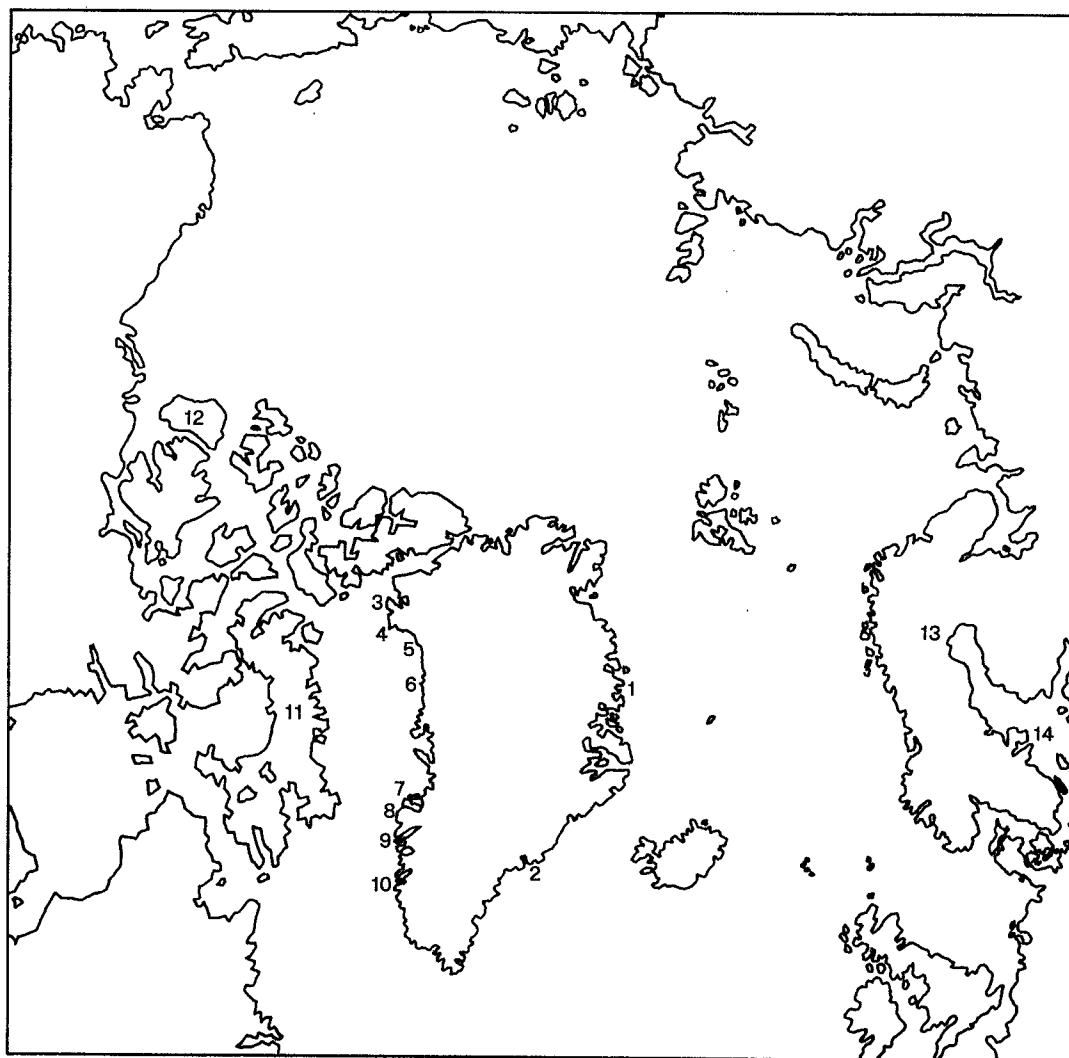
Samisk runebom fra 1688.

De indridsede stregmønstre på rentakken på Nordiska Museet og på taskehåndtagets slangemotiv vidner om et umiskendeligt slægtskab.

Resten af motiverne på rentakken synes at være tilført senere, og de er typisk samiske.

Men, et stort men! Se på det »runelignende« symbol og sammenlign det med de viste symboler, der pryder de to eskimoiske figurers bryst. Tanken om et »slægtskab« lader sig ikke afvise. Er det »livslinien« hos eskimoerne – og »livstræet« hos samerne, på gevirstykket og tillige på runebommens skind?

Dansen går om livet.

Stednavne omtalt i artiklen:

1. Dødemandsbugten	8. Arfersiorfik Fjorden og Aalatsivik
2. Ammassalik og Sermiligaaq	9. Nassuttooq/Nordre Strømfjord
3. Avanersuaq/Thule	10. Nuuk/Godthåb
4. Savissivik	11. Baffin Island
5. Melville Bugten	12. Umingmaq (Moskusokse) – Banks Island
6. Kullorsuaq/Qaarusulik	13. Svensk Lapland
7. Aasiaat/Egedesminde	14. Nordiska Museet, Stockholm